

Šiame numeryje:

Romanai ir skaitytojai
Lietuvos globėjo šv. Kazimiero 500 m.
mirties sukakties religinis kongresas.
„Dux Magnus” Toronte.
Nijolės Jankutės eilėraščiai.
Dailininko Juozo Pautieniaus kūryba.
Aldonos Stempužienės-Švedienės reči-
talio Chicagoje belaukiant.
Aloyzo Barono novelės konkurso
premią Jurgiui Gliaudai.
Chicagos teatruose.

Kertinė Parasė

Romanai ir skaitytojai

Isidėmint pastarųjų poros dešimtmečių mūsų kultūrinėje periodikoje grožinės literatūros knygų recenzijas, susidaro įspūdis, jog yra išsivystę ir savitas mūsų recenzijų stilius. Čia neturim minty studijinių mūsų literatūros mokslininkų straipsnių, kurių paskirtis yra daugiau interpretacinė, pasitelkiant vieną ar kitą kritinį priėjimo būdą, nei tu gausių rašinių, kurie rapsodiškai reklamuoja naujai pasirodžiusią knygą ir neturi jokio tikslo ją vertinti. Jei greičiau recenzijos tikraja to žodžio prasme: skaitytojo supažindinimas su knygos turiniu ir stilium, jos įstatymas į visos litologinės autoriaus kūrybos kontekstą ir galop jos įvertinimas, literatūriniais kriterijais pasiremiant. Didžiausia dalis recenzijų, atrodo, yra buvusios parašytos kritiko dialogo su rašytoju forma. „Dialogas” gal čia net netinka, nes dažnai jos skaitomos kaip kritiko pamokslas rašytojui — su siūlymais, kaip jis turėtų rašyti, kad jo kūrinys būtų išėjęs geresnis, ir kaip jis ateityje turėtų rašyti. Tai visai teisėta kritiko prievola ir net pareiga — kiekvienas rašytojas sutiks, kad nors jam kritiko pastabos apie jau baigtą kūrinį būtų ir nemalonios, nes jos iškelia jo vaizduotės ir technikos trūkumus, jos vis dėlto labai reikalingos; joks autorius neraso sienai, o gyviems ir galvojantiems žmonėms — recenzija kaip tik atstovauja kompetentingo ir atidaus skaitytojo reakcijoms į jo kūrinį.

Bet tai tik viena kritikos funkcija. Kita, nemažiau svarbi — tai ugdyti visų skaitytojų supratimą literatūrinio meno kaip tokio, įgalinti juos įsivirti tokių skaitymo būdų, kur jie būtų pasiruošę kiekvieną kūrinį pergyventi ir suprasti tik tam vienam kūrinii esminėmis sąlygomis. Pavyzdžiui, jeigu dabar sustosime tik prie pasakojimo žanro (romano, apysakos, novelės) vienas iš esminių kiekvieno kūrinio keliamų reikalavimų skaitytojui yra pripažinti ir iš tikrųjų „pamaty-

ti”, kaip autoriaus pasirinktas vaizdavimo būdas jam suteikia vienas galimybes, bet tuo pačiu atriboja jį nuo kitų. Konkretiai, rašytojas negali tuo pačiu metu atskleisti savo veikėjus iš vidaus ir taip pat juos piešti bei vertinti iš lauko — iš visuotinės perspektyvos. Nebent, žinoma, jis išranda išskirtinį pasakojimo būdą, kuris kelias perspektyvas gali sujungti į vieną — tai yra pasisekę labai nedaugeliui literatūrinio kūrinių. Ir kur tai yra pasisekę, tokie kūriniai yra pakilę į rangą tikrai dideli, visuotinei literatūrai reikšmingi pasakojimo meno pavyzdžiai, kuriems paprastai taikomas epinio pasakojimo vardas. Epai neraso mi kasdieną — jie sukuriami galbūt vienas per kelis šimtmečius: Homero Iliada ir Odiseja, Vergilijaus Eneida, Dantės Dieviškoji komedija, Miltono Prarastas rojus, Tolstojaus Karas ir taika, Tomo Manno Daktaras Faustas.

Bet literatūros per tiek tūkstančių metų sukurta yra daug — ir visa ji yra vertinga ir tuometinei jos publikai svarbi. Yra teisinga ja džiaugtis ir jai dėmesį skirti, nepaisant jos neišvengiamų ribų ir trūkumų. Net ir šiais metais, dar nei trims ketvirtims jau neapėmus, mūsų išeivijoje literatūroje susilaukėme įspūdingo skaičiaus romanų: be patojos metų pradžioje mus pasiekusio Petro Melniko *Pakirsta šaka*, išėjo Alės Rūtos *Pirmieji svetur*, Albino Baranausko *Piliakalnio šešėlis*, Eduardo Cinzo *Sventojo Petro šūnynas* ir visai naujas — Jurgio Gliaudos *Baltos vėliavos*. Žvelgiant į šį pluoštą, norėtusi skaitytojo dėmesį atkreipti, kaip labai svarbu yra iškart priimti ir laikyti omeny rašytojo pasirinktą pasakojimo būdą ir jam atviras priemonės. Tuomet nereikalausim iš rašytojo to, ko jis negalėjo padaryti (kadangi buvo iš anksto suvaržytas savo priimto pasakojimo būdo dėsnin-gumo) ir įvertinsim tai, ką jis įstengė — kaip gerai jis savo pasirinktų priemonių galimy-

(Nukeita į 2 psl.)

Lietuvos globėjo šv. Kazimiero 500 m. mirties sukakties religinis kongresas

Žvilgsnis į ateitį, kurioje matyti lietuvių laimėjimas

BRONIUS KVIKLYS

Mūsų šventojo Kazimiero sukaktuvinių metų pabaiga buvo apvainikuota didingu jubiliejinio kongresu, kuris įvyko rugsėjo 1-2 dienomis Toronte, Kanadoje. Tai buvo platus užmojis, kurio tikslas pagilinti mūsų žinias apie Lietuvos karalaitį bei globėją. Jo metu vykusios paskaitos, svarstbos, pamaldos, specialiai šiai iškilei sukurta opera „Dux Magnus”, kun. dr. Pr. Gaidos žodžiais, siekė „atskleisti šimtmečių glūdumos pridengtą šventojo veidą ir priminti, kad jis yra mūsų tautos dalis bei stiprybė, moralinis kovojančios ir kenčiančios Lietuvos simbolis”. Reikia pasidžiaugti, kad šis tikslas buvo pasiektas, nes kongresas visais požūriais buvo sėkmingas. Kongresas atnaujino pasaulio lietuvių žvilgsnį į ateitį ir sustiprino Lietuvos išlaisvinimo viltis. Štai kaip visa tai vyko.

Atidarymo iškilmės

Religinis pasaulio lietuvių katalikų kongresas Šv. Kazimiero mirties sukakties paminėti buvo pradėtas rugsėjo 1 d. gražioje ir erdvoje Royal York viesbučio salėje, į kurią susirinko apie 600 iš JAV, Kanados, Europos, Pietų Amerikos, Australijos ir kitų kraštų suvažiavusių lietuvių. Kongresą pradėjo Organizacinio komiteto pirmininkas torontietis dr. Juozas Sungaila, pasveikindamas susirinkusius rengėjų vardu, pažymėdamas, kad šv. Kazimieras yra mūsų „laimės žiburys”, ragindamas jį paliesti — tuo pačiu nešti laimę visiems lietuviams. Oficialiai kongresą atidarė Centrinio šv. Kazimiero sukakties komiteto pirmininkas Vytautas Volertas. Invokaciją sukalbėjo vyskupas Vincentas Brizgys. Kongreso programai vadovavo ir ją pravedė organizacinio komiteto vicepirmininkas Vytautas Bireta. Jis pakvietė iš Romos atvykusį kun. dr. A. Liuiną, SJ, pristatyti pirmąjį prelegentą kun. prof. d. Paulių Rabikauską, SJ, daugelio religinių bei istorinių studijų autorių, pastaruoju metu parašiusį stambų ir gerai dokumentuotą veikalą apie šv. Kazimierą.

Šv. Kazimieras — jo šventumas ir lietuviškumas

Tokia ir buvo pirmojo prelegento tema. Kad karalaitis Kazimieras tikrai yra šventasis, įrodinėti nereikia. Tačiau jo oficialus kanonizacijos procesas nusitęsė dėl įvairių ano meto aplinkybių. Nežiūrint to, lietuvių jį laikė šventuoju dar prieš kanonizaciją: „jam mirus prie jo kapo Vilniuje, katedroje plaukė būriai tikinčiųjų lietuvių, šaukėsi jo užtarimo, patyrė dvasinės paguodos, nuostabių kūno išgyimų. Jų sąmonėje Kazimieras jau buvo šventasis”. Bet oficialus skelbimas šventuoju buvo atidedamas, nes 1523-1588 m. Romoje nebuvo nei vienos iškilmingos kanonizacijos. 1583 metais Kazimiero vardas pateko į martirologiją, o 1621 m. popiežiaus bėvė leido Lietuvoje ir Lenkijoje švęsti šv. Kazimiero šventę. 1621 metais šventė įrašyta į mišiolią ir breviorių.

Savo kilme Kazimieras tikras lietuvis. Tiesa, jo motina austrė, bet pirmenybė tenka tėvo kilmei ir giminystei. Pats šv. Kazimieras turėjo jaustis ne kaip slavų

genčių atžala, nes lenkiško kraujo jame nebuvo. Lietuviams jis buvo labai artimas, geras ir todėl jam mirus pradėjo reikštis išskirtinė pagarba, nors šventąjį gerbė ir kitos tautos. Lietuviai lankė jo kapą Vilniuje ir gaudavo malonių. Šventasis, kilęs iš mūsų tautos, sugrįžo į jos sostinę kur buvo ir dabar tebėra palaidotas. Lietuviai jį visą laiką gerbė, įvertindami jo skaitų gyvenimą, kai jis ryžosi geriau mirti, kaip sutepti savo sielą.

Kalbant apie stebuklus, įvykusius šventojo užtarimu, jam priskiriama lietuvių pergalė 1518 m. prie Polocko, kai jie sumušė daug galingesnę Maskvos kariuomenę. Kitais metais, jo užtarimo dėka, lietuviai sumušė prie Vilniaus priartėjusią Maskvos armiją. Panašiai buvo ir kautynėse prie Dauguvos upės.

Siandieną šv. Kazimieras tremtinys. Jo palaikiai pašalinti iš amžinojo poilsio vietos Vilniaus katedroje (perkelti į Šv. Petro ir Povilo bažnyčią). Tačiau ir dabar jis yra lietuvių vilties simbolis. Taigi turime nebijoti kitos realybės, nes yra tikrų vilčių nugalėti sunkumus.

Krikščionybės ir ateizmo grumtynės mūsų tautoje

Tokia tema buvo skaitoma paskaita antrojo prelegento prof. dr. Juozo Girmiaus, kurį susirinkusiems pristatė *Tėviškės žiburių* redaktorius kun. dr. Pr. Gaidas. Girmius — vienas žymiausių mūsų filosofų šalia Stasio Salkauskio ir Antano Maceinos, buvęs *Lietuvių enciklopedijos*, *Aidų* žurnalo redaktorius, daugelio filosofinių raštų autorius.

J. Girmius pirmiausia peržvelgė ateizmo istoriją Lietuvoje, kuri risisi su pradininko Kazimiero Liščinskio (1634-1689) vardu. Tačiau ateizmas lietuvių tautoje nebuvo populiarus ligi 19 a., kai ateizmo banga labai sustiprėjo. Pažymėtina, kad bolševikai ypačiai iškėlė K. Liščinskį ir jo nužudymą už ateistines idėjas, lyg norėdami užbėgti į priešakį katalikams, besiruošiantiems minėti mūsų šventojo 500 m. mirties sukaktį. Sovietiniai autoriai Lietuvos ateistų eilėna įrikuoja ir J. Šliupą, J. Basanavičių, V. Demškį, V. Kudirką, nors dėl jų

Marijos Biržiskaitės-Zymantienės grafika.

ateizmo tenka abejoti. Sovietinis ateizmas yra tapęs imperatyvu, stengdamasis pavergti lietuvių dvasiškai. Sąžinės laisvė paneigiama. Ateizmas viena ar kita forma dėstomas nuo vaikų darželių ligi aukštųjų mokyklų. Ateizmo katedros veikia visose aukštosiose mokyklose. Ir visose kitose gyvenimo srityse prievarta brukamas ateizmo idėjos, religija neatlaidžiai persekiojama. Nežiūrint labai kietos akcijos, patys bolševikai pripažįsta, kad didžioji dalis lietuvių „liaudies” yra religinga. Lietuvių tauta demoralizuojama alkoholiu (kai visko trūksta, niekada ir niekur netrūksta svaigalų) ir kitais būdais. Jų brukamas ateizmas sudaro dvasinę tuštumą. Nesant galimybės tikintis laisvai atlikti religines apeigas, plinta nebažnytinis religingumas.

Savo paskaitoje J. Girmius iškėlė ateizmo ir krikščionybės grumtynes pavergtose Lietuvoje, pabrėždamas vienijančią katalikų jėgą, pirmąjį jėgų vaidmenį rezistencijoje ir išeivijos užduotį. Esą reikia ryšio, kuris gaivintų ir vienus, ir kitus.

Religinė išeivijos jaunimo orientacija

Šia tema svarstymas pravedė vadovė Gabija Juozapavičiūtė-Petrauskienė. Pagrindiniai kalbėtojai: Laima Gustainytė-Underienė, Rasa Lukoševičiūtė-Kurienė, dr. Saulius Jankauskas ir teologijos studentas klierikas (iš Romos) Edis Putrimas. Visi dalyviai buvo gerai pasiruošę ir logiškai išdėstė savo mintis. Buvo iškeltos priežastys, stiprinančios ir silpninančios tikėjimą. O silpnina nelietuviška ir nekrikščioniška aplinka, mokykla, išplitęs alkoholizmas, narkotikų vartojimas, lytinis palaidumas. Šių dienų lietuvių išeivijos jaunimas yra kitoks, negu jis buvo seniau, emigracijos pradžioje: labiau linkęs prie kai kurių blybių; mokslo siekia dažnai karjeros sumetimais. Gavęs geresnę tarnybą, nutolsta nuo savo tautos ir nuo religijos. Nemažas jaunuolių skaičius per anksti išeina iš savo šeimos aplinkos, iš religinės bendruomenės, atitrūksta nuo saviškių. Tuo tarpu tikėjimo reikšmė asme-

nybės ugdymui yra labai didelė. Kalbėtojai nurodė, kad reikia įsijaušti į tikėjimą ir jį įgyvendinti, pasijusti religinės bei tautinės bendruomenės dalimi. Reikia pajusti Lietuvos pulsą, suderinti savyje tikybą su lietuvių bei visais atvejais priešintis nekrikščioniškai aplinkai, persiimti tikėjimo dvasia ir ją perduoti savo vaikams.

Svarstybių metu ilgiau sustota prie lietuviškų parapijų, iškelta jų reikšmė, raginta ne nuo jų bėgti, bet į jas jungtis. Nusiskusta, kad parapijos ir jų vadovai kaip ir nieko neduoda vaikams, jauniui. Per mažai dėmesio kreipia ir tėvai, religinį auklėjimą palikdami mokyklai, kurioje dažniausiai jo nebūna. Taigi tėvų pareiga dalytis tikėjimu su savo vaikais šeimoje. Būna atvejų, kad vaikai patys ieško Dievo ir šia kryptimi išjudina tėvus. Tikėjimo motyvai turi lydėti vaiką bei jaunuolį visada, tiek džiaugsmo, tiek nelaimės atvejais. Kunigai ir kiti dvasios vadovai turėtų ruošti jaunimui religines valandėles, mokyti religinių giesmių, gerų religinių papročių.

Nusiskusta, kad jaunuolis, dažnai padaro save patį „centru”, apie kurį turi sukintis tėvai ir „visas pasaulis”. Konstatuota, kad religinius jausmus silpnina nepakankamas lietuvių kalbos mokėjimas, neleidžias aktyviai įsijungti į lietuviškas pamaldas.

Sustota ir prie pašaukimų į kunigus, vienuolius bei seseles trūkumo. Ypač stinga naujų kunigų, kurie galėtų geriau suprasti jaunimą ir įsijungti į jo gretas. Nepakankamas kunigų ryšys su jaunimu, o kartais ir su visais tikinčiaisiais. Kunigas turėtų padėti jaunuoliui surasti Dievą, bet dažniais atvejais jis yra tik eilinis „valdininkas”, ne dvasios vadovas.

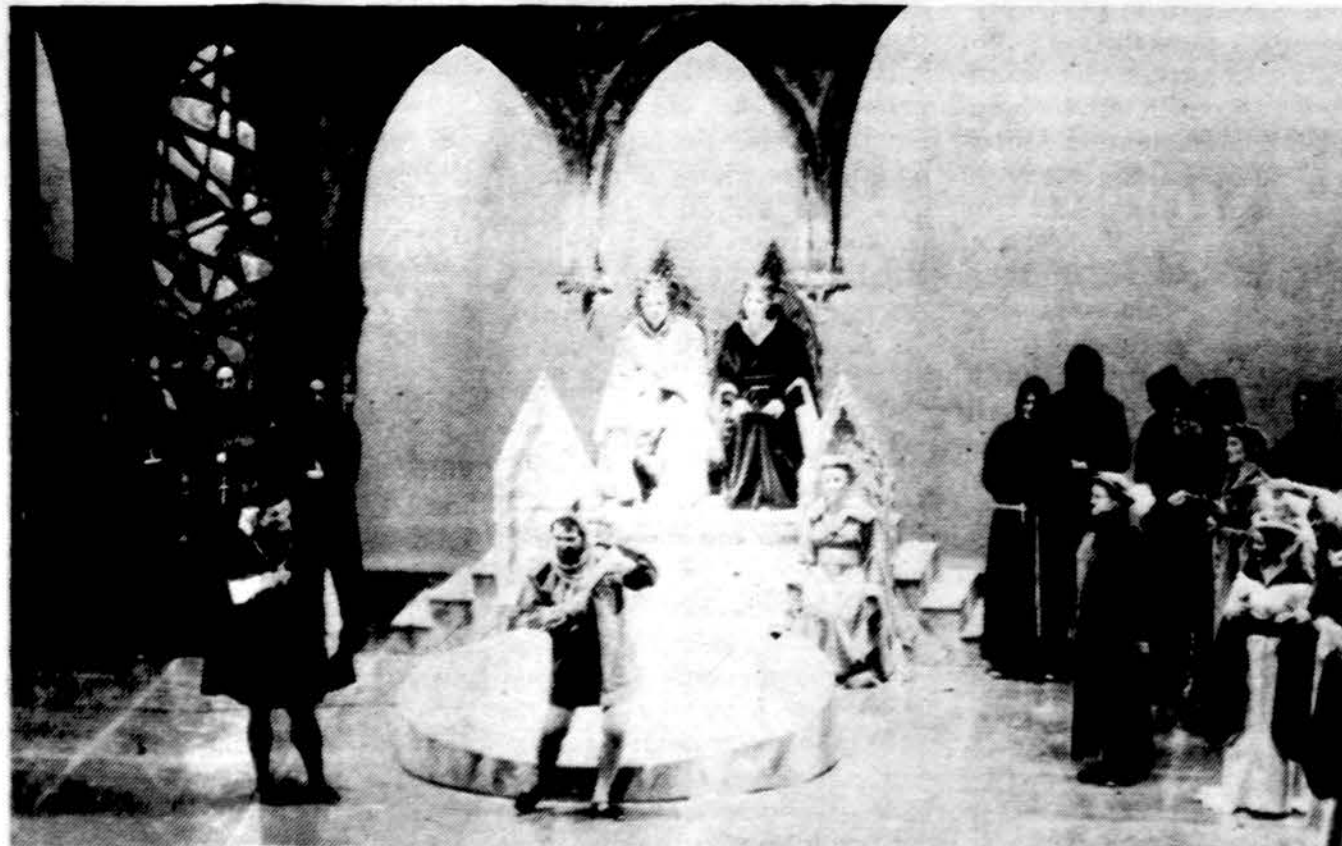
Į diskusijas įsijungė keliolika asmenų iš įvairių vietovių, kurie pateikė aibę pozityvių minčių bei samanyų. Iškeltas parapijų vaidmuo ir patarta jas visom išgalėm stiprinti. Vienas kalbėtojas pabrėžė tūlo pranciškonos iš Ohio valstybės žodžius kunigams: „Jėzus prašė jus būti žmonių žvejais, o jūs pasidarėte akvariumo saugotojai”.

Diskusijų metu ypatingas dėmesys atkreiptas į jaunus šeimas, raginant jas kurti, paruošti jaunavedžiams gyvenimui, padėti jaunavedžiams, kreipti didesnį dėmesį į sąžinės lavinimą.

Akademinės kongreso dalies klausėsi apie 600 dalyvių.

„Dux Magnus” opera

Ruošiantis šiam kongresui, rengėjams rūpėjo pateikti kongreso dalyviams muzikinį renginį, kuriame atsispaudėtų šventojo gyvenimas, darbai, jo idėjos ir ryšiai su Lietuva. Sumanyta pastatyti scenoje misterinio pobūdžio veikalą, kuriame reikštųsi solistai — aktoriai, choras, orkestras. Buvo paprašytas poetas Kazys Bradūnas parašyti veikalą tekstą, o kompozitorius Darius Lapinskas muziką. Glaudžiai bendradarbiaudami jiedu ir sukūrė „Dux Magnus”, kurį tektų vadinti opera. Pirmasis jos pastatymas įvyko rugsėjo 1 d., 8 v. v., antrasis rugsėjo 2 d., 3 v. po pietų. Abudu pastatymai Ryersono teatre, kurio salė talpina ligi 1,300 žiūrovų. Abiem atvejais salė buvo pilna (iš viso apie 2,500) žiūrovų — klausytojų. („Dux Magnus” muzikinė recenzija spausdinama šios dienos priedo laidoje.) Pažymėtina, kad operos pastatymo proga buvo išleistas dailus programinis didelio formato leidinys (50 psl.), kuriame pateiktas pilnas libreto (Nukeita į 2 psl.)

Iš Dariaus Lapinsko — Kazio Bradūno operos „Dux Magnus” premjeros Pasaulio lietuvių katalikų kongreso metu Toronte 1984 m. rugsėjo mėn. 1-2 d.

Priekyje: sol. Rimas Strimaitis (Karalaitis Kazimieras) ir Ray Kasman (Karaliaus dvaro juokdarys). Dekoracijos — dail. Ados Sutkuvienės. Nuotrauka Jono Kuprio

Šv. Kazimiero 500 m. sukakties kongresas

(Atkelta iš 1 psl.)

tekstas lietuvių ir anglų kalbomis. Pastarąjį sklandžiai išvertė John G. Paton. Dailių viršelių nupiešė tikrąsias dailininkės Ada Sutkuvienės, atspausdino M. Morkūno spaustuve.

Rugsėjo 1 d. vakarą Royal York viešbučio salėje suruošta jaunimo vakaronė su labai gera scenine programa. Buvo sklandžiai atliktas kazimierinis montažas, duetas ir kiti įvairumai. Be to, nuosirdžiai pabendrauta. Vadovavo E. Putrimas, S. Bersėnaitė, G. Čepaitytė, I. Lukoševičiūtė, S. Smolskis, L. Underienė.

Kongreso pamaldos

Antroji kongreso diena (rugsėjo 2 d.) pradėta pamaldomis Šv. Mykolo katedroje. Į jas miesto centre susirinkę keli šimtai lietuvių gražiai nužygiavo su savo vėliavomis bei plakatais. Keli šimtai lietuvių jų laukė katedroje, kuri talpina apie 1200 maldininkų. Deja, mūsų lietuviai joje netilpo, nes buvo jų susirinkę apie 1600.

Išgyveno 18 vėliavų, įvairių organizacijų atstovai, rengėjai, centrinio komiteto nariai, apie 50 kunigų, kardinolas, 3 vyskupai. Mišias koncelebravo vysk. Vincentas Brizgys, vysk. Antanas Deksnys (specialiai atvykęs iš Vakarų Vokietijos), naujai paskirtas vysk. Paulius Baltakis, OFM. Mišiose dalyvavo Toronto arkivyskupo kardinolas Gerald Emmett Carter, o taip pat ukrainiečių ir slovakių dvasininkai.

Mišių metu giedoję jungtinis 200 asmenų choras, kurį sudarė 5 chorai: Toronto vyrų choras Aras, Prisiėkimo parapijos Toronto choras, Hamiltono Aušros vartų parapijos choras, Lietuvos kankinių parapijos Missisaugeoje ir Londono choras Pašvaisė. Giedojimui vadovavo sol. Vaclovas Verikaitis, atlikęs ir solo partiją. Vargonavo muz. Jonas Govedas. Visi choro giedojimai buvo labai sklandūs, choristai susigiedoję, parinktos naujos gražios giesmės, daugiau sia parašytos šv. Kazimiero garbei. Štai pora punktelis iš jų:

Sventas Kazimierai, mūsų

globėjau,

Tau širdys atvertos lietuvių

Tu, Vilniaus sargyboj tiek amžių

būdėj, Leisk Lietuvai laisvės sulaukti

aušros.

Komunijos metu buvo giedama:

Ateiki dar kartą, Kazimierai

šventas.

Lelijom papuoški širdis.

Kad Lietuva keltų, tiek

šaukimo iškentus,

Kad baigtų vergijos naktis.

Įvairius šv. Mišių skaitymus

atliko: Vytautas Bireta, seselė

Margarita, Vytautas Volertas,

Indrė Čuplinskaitė. Iškilmingai

atlikto šv. Mišių aukos nešimo

ceremonijos. Buvo nešama: šv.

Kazimiero paveikslas, Kryžius ir

lelija, rožinis, lietuviška juosta,

vanduo ir vynos, oštinės.

Kun. A. Simanavičius, OFM,

pranešė apie gautą telegramą iš

Šv. Tėvo, kuria jis sveikina ir

laimina kongreso dalyvius. Paskelbta

apie 6000 asmenų pasirašytą

peticiją Šv. Tėvi, kuria prašoma

daryti žygį, kad Sovietų valdžia

paleistų iš koncentracijos stovyklos

kalinaus Lietuvos kunigų Alfonso

Svarinską ir Sigitą Tamkevičių.

Pirmąjį pamokslą pasakė

kardinolas Gerald Emmett

Carter. Nuosirdžiai pasveikins

kongreso dalyvius, pagyrė lietuvių,

šventiančius savo šventojo 500 m.

jubiliejų; apgailestavo, kad Lietuva

yra pavergta, kad Lietuvoje persekiojama

religija ir kad išeivijos lietuviai yra

nuo savo šventojo geležine uždanga

atakirti. Iškėlė Lenkijos pavyzdį,

pareiškė, kad negali pasaulis tylėti,

kai religija yra persekiojama Rytų

Europoje, taipgi ir Lietuvoje. Pagyrė

peticijos popiežiui ruošėjus ir pasakė, kad ji

būsimanti iškelta popiežiui jo lankymosi

Kanadoje metu. Pagyrė lietuvių ir

todėl, kad jie rūpinasi pavergtąją tėvynę. Baigdamas

suteikė ganytojišką palaiminimą.

Antroji pamokslą (lietuvių

Kongreso akademinės dalies paskaitininkas prof. dr. Paulius Rabikauskas, SJ 1984 m. rugsėjo mėn. 1 d. Toronto.

Nuotrauka Jono Kuprio

Kongreso leidinys

Labai džiugu, kad šv. Kazimiero 500 m. mirties sukaktis mūsųose pažymima naujais leidiniais apie Šventąjį bei studijomis apie jį, turinčiomis išliekamą vertę. Apie tai mūsų spaudoje buvo rašyta. Taigi ir Toronto, religinio kongreso programa, buvo išleistas 60 psl. apimties leidinys antrašte „Lietuvos globėjas“ (1984), antrinė antraštė: „Religinis pasaulio lietuvių katalikų kongresas, Toronto, Ontario“. Jį paruošė Tėviškės žiburių redaktorius kun. dr. Pranas Gaida. Viršelį nupiešė Kankinių parapijos klebonas kun. Jonas Staškus. Tekstą surinko ir spaudai paruošė TŽ spaustuve, o atspausdino Litho-Art spaustuve (savininkai Jonas Gustainis ir Česlovas Senkevičius). Leidinio pradžioje — Lietuvoje sukurta maldai į šv. Kazimierą, Prano Gaidos įžanginis žodis, kardinolo Carterio sveikinimas, kongreso organizacinio komiteto pirmininko dr. Juozo Sungailos, centrinio komiteto pirmininko Vytauto Volerto pareiškimai kongreso progai. Atskiras skyrelis — lietuvių vyskupų išeivijoje: Pauliaus Marcinkaus, Vincento Brizgio ir Antano Deksnio sveikinimai. Toliau — Lietuvos ir išeivijos pareigūnų žodis. Čia rašo Lietuvos atstovas Washingtono dr. Stasys Backis,

Pažymėtina, kad Kongreso organizacinis komitetas buvo išleides sklandžiai paruoštą kongreso mišių programą su reikalingomis maldomis bei giesmėmis ir kitais nurodymais.

Sol. Jonas Vaznelis (Vilniaus vyskupas) operos „Dux Magnus“ premjeroje 1984 m. rugsėjo mėn. 1 d. Toronto.

Nuotrauka Jono Kuprio

Lietuvos generalinis konsulas Toronte dr. Jonas Žmuidzinas, Viko pirmininkas dr. Kazys Bobelis, PLB pirmininkas Vytautas Kamantas, JAV LB Kultūros tarybos pirmininkė Ingrida Bublėnė ir keletas kitų. Atspausdinta ištrauka iš Lietuvos vyskupų ir vyskupijų valdytojų laiško tikintiesiems šv. Kazimiero jubiliejaus progai. Pateikta istoriko Zenono Ivinskio vieno dar ligi šiol nepaskelbto straipsnio „Šv. Kazimieras ir jo garbinimas lietuvių tautoje“ ištrauka; Kongreso paskaitininkų prof. kun. Pauliaus Rabikausko, SJ, ir dr. Juozo Girniaus paskaitų santraukos, operos „Dux Magnus“ libreto apybraiža ir kitos informacijos. Leidinį paruošė ir redagavo kun. dr. Pranas Gaida.

Kongreso pokylis

Kongresas užbaigtas rugsėjo 2 d. iškilmingu pokyliu vienoje didžiulėje Royal York viešbučio salėje. Jame dalyvavo daugiau kaip 800 kongreso dalyvių ir valdžios atstovų. Jį pradėjo dr. Juozas Sungaila, o pravedė Aušra Karkienė. Pirmiausia kongresą sveikino Ontario valstybės Žemės ūkio ministras Dennis Timbrell, perduodamas labai šiltas Ontario valstybės ministro pirmininko ir savo sveikinimus. Sveikino ir kiti valdžios atstovai, išreikšdami labai daug simpatijų lietuviams ir pavergtai Lietuvai, linkėdami jai atgauti laisvę. Buvo ir daugiau nuosirdžių sveikinimų žodžių ir raštu.

Iš Europos atvykęs vysk. Antanas Deksnys pranešė, kad šv. Tėvas Jonas Paulius II atidžiai seka lietuvių katalikų išeivijos darbus, ypač vertina pastangas padėti kovojančiai Lietuvos Bažnyčiai ir džiaugiasi šioje srityje pasiektais laimėjimais. Šia progai išskirtinai buvo pažymėtas Bronius Kvilyks, paruošęs serijinį Lietuvos bažnyčių veiklą, kurio 3 tomai jau išleisti, ketvirtas netrukus išleidišiamas, o likusieji du jau paruošti. Popie-

Dr. Juozas Girnius skaito paskaitą kongreso akademinėje dalyje 1984 m. rugsėjo mėn. 1 d. Toronto.

Nuotrauka Jono Kuprio

žiaus sprendimu Lietuvos vyskupijų knygų autoriui suteiktas „Pro Ecclesia et Pontifice“ ordinas, kurį jam kartu su diplomu įteikė vysk. A. Deksnys. Pokylio dalyviai šią žinią sutiko gausiais plojimais ir sveikinimais.

Užbaigiamoji dalis

Kongresą užbaigė savo kalbomis Vytautas Volertas ir dr. Juozas Sungaila. Kaip kongreso

sintezė buvo perskaitytas ir visų kongreso dalyvių plojimais priimtas baigminis kongreso manifestas, kurio gerai dokumentuotą tekstą paruošė TŽ redaktorius kun. dr. Pranas Gaida. Kongresas baigtas Lietuvos himnu.

Kongreso organizacija, dalyviai

Kongreso organizacija buvo labai gera, pats kongresas prarastas labai sklandžiai. Jį

globėjo kardinolas Carter. Jo garbės komiteta sudarė: arkiv. Jonas V. Bulaitis, arkiv. Paulius Marcinkus, arkiv. Charles Salata, vysk. Vincentas Brizgys, vysk. Antanas Deksnys, kun. Albertas Kontautas, prel. P. Butkus, kun. Pranas Gavėnas, dr. Linas Sidrys, Vytautas Volertas, Saulius Kuprys. Organizacinis komitetas: dr. Juozas Sungaila (pir.), kun. Augustinas Simanavičius, OFM, Vytautas Bireta, Jonas Andrusis, sesuo Margarita Bėreikaitė, Valentina Dalindienė, Eugenijus Čuplinskis, Elena Gudinskienė, dr. Ona Gustainienė, Gabija Juozapavičiūtė-Petrauskienė, kun. Juvenalis Liauba, OFM, Kazimieras Manglicas, Loreta Myrauskienė, Jeronimas Pleinys, dr. Bronius Povilaitis, Monika Povilaitienė, kun. Jonas Staškus, Edis Putrimas, Vytautas Teseckas, Genovaitė Trinkienė, Antanas Ulba, Laima Underienė. Sėkmingai ir darbingai veikė komisijos: liturginė, akademinės programos, informacijos, vakaronės, lėšų teikimo, bilietų platinimo, pokylio. Gražiai talkino lietuviškos parapijos, Evangelikų parapija įsikaiciuojant, katalikiškos ir visuomeniškos organizacijos.

Kongreso dalyviai buvo susirinkę iš įvairių pasaulio kraštų, kuriuose gyvena lietuviai: iš JAV, Kanados, Anglijos, Urugvajaus, Italijos (Romos), Brazilijos, Argentinos, Venecuelos, Vokietijos, Prancūzijos, Australijos; buvo matyti ir iš okupuotosios Lietuvos. Dalyvavo apie 60 kunigų, pora tuzinų lietuviškų vienuolių seselių. Buvo ir Lietuvos generalinis konsulas Toronte dr. J. Žmuidzinas, JAV konsulas Toronto, Latvijos generalinis konsulas, Kanados valdžios spaudos ir televizijos atstovai. Toronte laikraščiuose buvo paskelbta ilgesnių kongreso aprašymų ir nuotraukų.

Iš viso, kongresą tenka teigiamai vertinti. Jis labai pagyvino ir ateityje gaivins šv. Kazimiero jubiliejaus progą sukelia lietuvių religinę dvasią išeivijoje.

Kertinė paraštė

(Atkelta iš 1 psl.)

bes išnaudojo. Tai tik patvirtins gerai žinomą kritikos dėsnį, kurio vis dėlto esame linkę purtyti: technika, ne geri norai, ne kilnios idėjos lemia kūrinio meninę, o tuo pačiu ir visuomeninę vertę.

Alės Rūtos romanas *Pirmieji sveturių užsibėręs aprėpti* daugiau kaip šimtmečio laikotarpi išeivijos istorijoje, o taipgi išeiviantis iš autorių charakteringo priėjimo prie savo medžiagos būdo, ir negalėjo, turbūt, būti kitaip rašomas negu iš visažinančio pasakotojo perspektyvos. Tokiu būdu, nors autorė savo tikslą pasiekia, pasakojimo veiksmą pradėdama pasirinktam praeities taške, išvystydama ir atveddama iki dabarties, ji susidūrė su tam tikra

problema, kurią jai kaip tik iškėlė jos pasirinktas vaizdavimo būdas — pačiam pasakotojui reikalavimas, kad jis įtikintų skaitytoją savo autoritetu. Realizmo srovė literatūroje kaip tik pasakotojo autoritetą remia (tarp kitų jo privalumų) jo žinojimu, jo nusimanymu pasakojamose dalykuose. Todėl *Pirmieji sveturių* skaitytojų tarpe yra susilaukę priekaišto dėl pasitaikančių anachronizmų (pvz. policijos automobilių, ligoninių įrengimų, įstatymų, reguliuojančių vaikų darbą). Į juos nesileidžiant, galima būtų juos susumuoti vieno jauno skaitytojo nuomone: man buvo labai įdomu skaityti apie ankstyvuosius lietuvių emigrantus Amerikoje, bet aš negalėjau atsikratyti įspūdžio, jog čia viskas vyksta dabar ir į viską žiūrėta iš mūsų — dabartinių lietuvių Amerikoje taško. Aišku, tai nėra trūkumas — autorius turi visišką teisę pasirinkti perspektyvą, iš kurios žvelgia į praeitį — ji gali būti ir dabartinė, bet tada jis turi leisti skaitytojui kitais būdais tą perspektyvą pajauti, kaip, pvz., yra padaręs Umberto Eco savo romane *The Name of the Rose*, rašydamas apie viduramžius, bet vadovaudamasis tikrai šių laikų pažiūra ir idėjinius žmonių konfliktus. Tačiau, konstatavus, kad romane jaučiamas, neišstudijavimas realistinio jo poliaus atsiliepią ir pasakotojo autoritetą, tai dar jokių būdu nereiškia, kad nuo to pareina ir jo literatūrinė vertė. Čia yra problema — tiek rašytojo, tiek skaitytojo, kuri yra taip sena, kaip literatūros mokslas apsimai. Tereikia atsistoti, kad pats pirmas Vakarų literatūros kritikos tekstas, Platono dialogas „Ionas“, jau su ja rungtijasi — Sokratas prikiša dainiui Ionui: ar tu, ar kariatėninkas daugiau nusimano tose Homero eilutėse, kur kalbama apie kariatės kare, ar tavo menas,

Sol. Laima Rastenyte Mergaitė — Lietuvos dvasios vaidmeny operos „Dux Magnus“ premjeroje Toronte 1984 m. rugsėjo mėn. 1-2 d.

Nuotrauka Jono Kuprio

ar medicinos menas geriau gali spėti apie tiesą tą Iliados eilučių, kur Hekamedė, Nestoro sugyventinė, sužeistą Machaoną gydo vynu ir ožkos sūriu bei svogūnu? Sokratas, žinoma, labai stumia prie sienos Ioną, bet Ionas lieka neįtikintas — jis dar vis labiau tiki Homero poetine galia. Ir taip per amžius yra tikrė rašytojai — jie turi kažką daugiau pasakyti, negu moksliškai patikrinamus faktus iš kasdieninio gyvenimo teisingai pateikti. Be abejo, ir Alės Rūtos romanas nenorėjo būti ankstyvųjų išeivių buities studija — tad, aišku, ir skaitytojai pirmiausia bandys įžvelgti, kaip šis kūrinys norėjo jo paties perspektyvą į ankstyvųjų išeivių patirtį nuteikti ir valdyti.

Du kiti romanai, Albino Baranauko *Piliakalnio šešėlis* ir Jurgio Gliudaus *Baltos vėliavos*, šitos problemos — pasakotojo autoriteto pavojų pastatymo daugmaž išvengia. Ir tai turbūt greičiausiai kaip tik jų savo medžiagai laimėjimui parinktos pasakotojo perspektyvos dėka. *Piliakalnio šešėlyje* pasakojama konkretus veikėjas (ne visažinantis autoriaus alter ego), todėl jo žinojimas yra logiškai apribotas jo paties padėties. Iš čia kyla ir pagrindinis romano žavumas skaitytojui — kuo daugiau pasakotojas skverbiasi į jam neaiškias, bet be galo svarbias pagrindinio veikėjo Miknevičiuko gyvenimo ir likimo paslaptis,

(Nukelta į 4 psl.)

„Dux Magnus” Toronte

A. KUČIONAS

V. Daugirdaitė-Sruogienė savo knygoje *Lietuvos istorija*, aptardama senovės Vilniaus marga gyvenimą, tarp kitko rašo: „Akademiniškas jaunimas ruošdavo vaidinimus religinėmis temomis, kaip pvz. 1604 m. per iškilmės skelbiant Kazimiero Jogailaičio sūnų Kazimierą šventu. Visas miestas buvo pasipuošęs, gatvės pastatytos arkos, kur studentai rodė gyvus paveikslus, per minėjimus skaitė lotyniškas odes, poetas, epigramas; net įvyko teatrinis pasirodymas „theatridum Poeticum“ — eulogija Casimieriana“ — (eulogija šiuo atveju turbūt turėjusi suprasti ne vien kaip religinę, rimtą celebraciją, bet ir kaip pasaulietišką šventę).

Paskaičius poeto Kazio Bradūno ir kompozitoriaus Dariaus Lapinsko priešpremierinius pokalbius spaudoje, o neseniai pamąčius jų operos „Dux Magnus“ abu spektaklius, norėjusi spėlioti, kad ir juodu buvo sumanę kažką panašaus parašyti — sukurti veikala, kuriame atsispindėtų šv. Kazimiero dvasia ir jo laikotarpis, o podraug ir dalis Lietuvos istorinės panoramos. Tai sunkus ir pavojingas projektas, nes gerai žinome, kad sėkmingos operos paprastai turi tiesmuką, nekomplikuotą siužetą ir ryškius, spalvingus charakterius. Bet, kita vertus, ar tinkama operai tema būtų šventojo gyvenimas, juola gyvenimas celibate ir nuolatinėse maldose? Tad gal Bradūno ir Lapinsko toks kaledioskopinis užmojis operai yra pateisinamas ir net sveikintinas.

Ar jis pavyko — kitas klausimas.

Norėčiau šia proga priminti skaitytojui tokią sceną iš *Bohemos* operos: poetas Rodolfas, susilūdyti norėdamas savo bičiuliams įšalusi kambaryje, meta į krosnį ilgą poemą ir šaukia — „La brevia, gran pregio!“, manding mums, lietuviams, labai geras šūkis: trumpumas yra neįkainojamas. „Dux Magnus“, deja, ištiso per tris valandas.

Ir štai dar kas. Kitados skaičiau vieno amerikiečio, Patrick J. Smith, išsamų veikala apie operos libretus, apie poetų ir kompozitorių kvičius ir aršias kovas dėl operos libretų ir jų sampratos ir jame radau labai teisingą pareiškimą, jog klaidingas buvęs per amžius įsitikinimas („pathetic fallacy“) laikyti kompozitorių visai žinančių ir dominuojančių veiksmu ope-

Scena iš operos „Dux Magnus“ premjeros Toronte — solistai Algis Sima- (vairas), Karalius (Karalius), Roger Scanlan (Vilniaus vainas) ir Rimas Strimaitis (Karalius Kazimieras). Nuotrauka Jono Kuprio

ros kūrime.

Siuosyk poetas Bradūnas atsidūrė prieš kompozitorių, režisierių ir net meno vadovą. Ar galėjo atsilaikyti? Štai, pavyzdžiui, beskaitant libretą, pirmiausia pastebėti, kad Pasakotojas, operos veiksmo aiškintojas, nėra vyriškas — per garsiakalbius girdėjome skvarbų moterišką balsą. Smulkmena? Kažin, nes per visą veiklą tos dabar pasakotojų ir svarbios veiksmo Mergaitės-Lietuvos dvasios monologai dažnai susieina, ir kadangi jų balsai labai panašūs (programoje nepažymėta, kas skaitė Pasakotojos tekstą) ilgokos scenos tampa pernelyg monotoniškos.

Randame operoje ir daugiau neatitikimų tarp libreto ir jo sceninės interpretacijos. Paimkime kad ir patį operos šventaragį. Sekminių dienų vyksma pagonių apeigos, kurias pertraukia rimtos vienuolių krikščioniškos giesmės. Skaitant libretą matai gyvastin-gus, beje, gal itin soviniš-tikais nusiteikusius pagonius —

*Perkūne Dievuli,
Netrenk! Lietuvi,
Tik trenki į prūsų,
Į lenką, į rusą,*

bet teatro scenoje publika tiesiog šokiruojama mūsų protėvių siautėjimas ir klyksmai (skaitytojas tegul įsivaizduoja, kiek triukšmo čia sukėlė ir orkestras būgnai!), primenantys Amerikos vakarų indėnus ar Afrikos laukinių genčių šokius. O kai pagonių įdūkusios Mergaitės puola šokdinti (valsą?) vienuolius, ir kai viena jų net nuplėšia

Vilniaus vyskupo peleriną, ją vėliau raudona vėliava paversdama, kai scenoje išibrauna senovės lietuviai su ožio ir gaidžio galvomis, ši karnavališka scena pavirsta tikra bakchaanlija. Klausai, ar tokią ją matė ir libretistas Bradūnas?

Skaitėme laikraščiuose anonisinius operos straipsnius, kur buvo žadama, kad šiame Lapinsko veikale nebūsi „ekstravagancijos“ vien tik dėl ekstravagancijos, bet ar mūsų kompozitorius, didis teatro „specialistas“, galėjo be jos apsieiti? Štai ir vėl mažas pavyzdys. Pasibaigus anam pagonių užavimui, scenoje pasirodo Mergaitė ir rečituoją manding prasmingus žodžius:

*Sumynė, ištremptė geles
Išlaužė diemėdžius
Ir išsityčiojo brolis iš brolio,
Sesuo iš sesuvos,
O klaidžioja ir kentčia*

Lietuva.

Ir tikėtumeis žmogus, kad aktorė šioje scenoje susitelks išraiškingam rečitavimui, bet ne: režisierius jai liepia mėti dirbtines geles su svariais ir aštriais koteliais, kurios įsminga grindyse. Ar dėmesys čia libretisto tekstui, ar tam triukui — įsmigis gėlytė, ar neįsmigis?

Ir visi šie Lapinsko pokštai („cheap theatrics“) — sakyty amerikiečiai — tiek jau nuvalkioti, šimtą kartų matyti, kaip, pavyzdžiui, tie luosli ubagai, kurie gavę pinigų staiga „pasveiksta“ ir patraukia „pilies gatvėn mozelinio vyno“ ragauti. Arba kad ir operos finalinė (itin blanki) scena, kai visi dalyviai susirenka ir, Lietuvos, Kanados

bei JAV vėliavėse mosuodami(!), dainuoja:

*Pirmyn! Pirmyn!
Švento Kazimiero keliu
Žygiuokim ateitin.
Skambėkite varpai
Din-dan-din
Lietuvos širdin...*

Neretai ir pats libretistas patenka į lapinskiškas pinkles. Paimkime sceną su šešiomis ar septyniomis princesėmis, atvykusiomis iš įvairių kraštų pirštis jaunam karaliaiui Kazimierui. Programoje nepažymėta, kas jų arijoms parašė žodžius angliškai, vokiškai, prancūziškai (beje, totorių princesės vis dėlto dainavo angliškai!), bet jeigu tai buvo poetas Bradūnas, tai sėkmingame, na, ir klausiam: neįsivaizduojame, kad čia viena nuobodžiausių operoje scenų, ir ar drauge su kompozitoriumi neįsivaizduojame, kad teatre penkiolika monotoniškų minučių gali atrodyti kaip amžinybė?

Yra „Dux Magnus“ operoje ir daugiau tokių nuobodžių, man regis, visai nereikalingų arba bent trumpintinų scenų. Sakykim, medžioklės scena, kurioje publika it koks kelionės gidas įveda pasakotoja:

*Mieli žiūrovai ir klausytojai,
Jūs esat panemunės miškuose,
Netoli Merkinės,
1474-ųjų metų rugpjūtį.*

Scenoje pasirodo sužeistas Karalaitis (bet čia pat suabejoji, ar tai Karalaitis, nes Mergaitė — Lietuvos dvasia šitaip aiškina: *Kai tėvynės ginti išejai, Grobikai ir vergai/drebėdami pramanė banditu...*), o atslinkusi blogoji, pagoniška burtininkė siūlo sužeistajam stebuklingo gėrimo:

*Stai sultys kadugio šaknų
Ir svetimų vaizbūnų vynas —
Tai stebuklingas mišinys,
Bent pora gurkšnių
Ir žaizda
Rankoj pagis.*

Bet Karalaitį išgelbsti Lietuvos dvasia, sakydama: *Nelieski, karalaiti! — Tai nuodai!* Piktai kaimynai šimtmečiais juos verda

*Ir pila Lietuvon
Visais pavidalais,
Kad tik sugniužtų jos dvasia...*

Skaitai ir negali atsistebėti: neįsivaizduojame, kaip šaunus mūsų poetas išklimpęs pėdinėja tokių didaktiškų (sveikatos patarimų) prozoje? Tiesa, tokių eilučių mažai, bet jos, dievaži, nereikalingos ir vargu kompozitorių inspiruojančios.

Kalbėkime apie operos muziką. Turbūt visi žinome, kad ir pats geriausias libretas neišgelbės pragaistingos

Nijolė Jankutė

ATSISVEIKINIMAS

*Jau išvažiuoji, jau pamuojuji...
Kaip man tave sustabdyti?
Dar tiek nepasakyta, dar tiek neiškalbėta —
Neišmokai klausytis,
Nebemoku kalbėti...*

*Vai, kad nebėra stankių —
Apmetant, ataudžiant močios viską išporindavo,
Raštus rinkdamas dukters išklausydavo.
Nebėra verpsčių, nebėra kuodelių —
Aukso gija nutrūko...*

*Jau išvažiuoji, jau pamuojuji,
Kaip man tave sustabdyti,
Kaip man tau pasakyti,
Kad širdy išnešioti,
Kad meilėj gimdyti,
Kaip iš marių aušrinę žvaigždėlė...*

1983

UŽBURTAS RATAS

*Vanduo išlietas, ugnis užgesinta
Ir žolė nupjauta.
Vėl išvažiuoji parsivežt duonos,
Kad vėl sugrįžt galėčiau.*

*Kai vėl sugrįšiu,
Tuoj užsibėrėsi užburtą ratą
Su beržo vetele,
Su varlės geldele,
Kad niekur nebeišėčiau...*

*Ir sėdėsiu rate
Su savo jaunyste,
Žalio ežero paskenduole.*

*Vanduo išlietas, ugnis užgesinta,
Užburtą ratą lietus nuplovė...
Vėl išvažiuoji parsivežt duonos,
Kad vėl sugrįžt galėčiau.*

*Užburtas ratas ne ant žolyno,
Bet ant mano širdies.*

1984

AGRASTAI

*Žaisdamos lėlėm,
Išidrėskėm riešus agrasto spygliu —
Kraujo lašelis ant prijuostelės,
Kraujo lašelis ant raudono batuko —
Amžinai nesiskirsim,
Amžinai lėlėm žaisim
Sode prie krėmo agrastų...*

*Išsiskyrėm biržely.
Agrastai neišsirpė,
Lėlės nevystytos...*

*Tavo dukra taigoj užaugo,
Žaisdama beržo pliauskom,
O manoji — vidury miesto —
Su pliusiniais meškučiais.*

*Dabar susitikę mudvi skabom agrastus,
Kalbėdamos apie vaikystę,
Bet mūsų dukros neturi žodžių —
Jų riešai nebuvo idrėskti...*

1984

muzikos, lygiai kaip puiki muzika per daug nenukentės dėl menkaverčio teksto.

Kompozitorius Lapinskas šioje operoje daugiau naudoja senoviską, renesanso laikų komponavimo stilių. (Juk iš tikrųjų tuo metu, kai Kazimieras buvo skelbiamas šventu, būrėlis poetų ir muzikų pradėjo auginti Florencijoje naują meno šaką — operą.) Toksai stilius, ypač 17-to a. pabaigoje pasižymėjo gerokai ornamentuotu dainavimu bei retu orkestriniu akompanimentu. Ar jis buvo efektingas „Dux Magnus“ operoje? Ir taip, ir ne. Daves veikaliui įdomų, atitraukiantį pobūdį, jis tačiau dėl daugelio faktorių, vokalių rulių darė operos tekstą sunkiai suprantamą (prie to, be abejo, prisidėjo ir aštuoni iš aštuoniolikos nelietuviai solistai), o pačią muziką mūsų publika neįprastą ir kažin ar patenkinančią. Klausytojų dalis, kaip ir šios recenzijos autorius, labiausiai pasigedo didesnio orkestro akompanimento, muzikinių įvadų ir užbaigimų pasiroms scenoms (beveik visos patsi-dėdavo ir baigėdavos tylose) bei kokių nors grynai muzikinių pajavirinių, interliudijų. Atrodė, kad kompozitorius, parašęs vokales

partijas, nerado reikalo ar tiesiog tingėjo imtis, tiesa, nelengvo ir nuobodus orkestracijos darbo. Toks kompozitoriaus šykštumas buvo labai akivaizdus trečio veiksmo pirmojoje scenoje (girdėjai publikoje net šnabzdėjimą — kur muzika?), kai karo žygio stovykloje kariai, uždangai pakilus, neįaukiai rangosi ir pagaliau užėmė jiems nurodytas pozicijas užtraukia be orkestro, a capella, liaudies pobūdžio dainelę:

*Oi, leikia, leikia
Gulbių pulkelis
Tėvynę ginti
Ragin brolelius.*

Buvo negyva ir baisiai nuobodi scena. Bet juk čia turėjo būti įvadas į šv. Kazimiero stebuklą — jo pasirodymą kariais ir mūšio laimėjimą!

Kitur, kada orkestro dalyvavimas buvo neišvengiamas, Lapinskas ir vėl ieško: davu kuo lengviausios išeities orkestruodavo savo muziką tiksliai kelioms instrumentams, sekcijomis arba paleisdavo pilną orkestrą aleatorinio būdu (aleatorika yra, kai kompozitorius palieka atlikėjui improvizuoti kūrinio dalis) — neatsimenu, kad kada būčiau tiek daug aleatorikos girdėjęs, kaip šioje „Dux Mag-

nus“ operoje. Turiu tačiau pridurti, jog neabejoju Dariaus Lapinska esant talentingu kompozitorium (jo didžiausias priešas bus bene režisierius Lapinskas), ir tai liudija daugelis įdomių ir gražių muzikos epizodų jo darbuose, įskaitant ir šią operą, bet operos neparašys lengva ranka, čia reikia didelio, atsakingo darbo.

Susumuojant tekstą pasakytų, kad „Dux Magnus“ iš tiesų buvo puiki idėja, kuri tačiau, pakelii į sceną kažkaip susilubavo ir paklydo. Ir galvoji sau, eidamas iš teatro: kagi matei? operą? sceninį šiušinį? ar, anot amerikiečių, „just an entertainment“?

Didelio pagyrimo nusipelnė visi šios operos dalyviai. Ypač dainininkai, kurie sąžiningai išmoko nelengvas savo partijas. Nustebino profesionaliai dainavusi net du vaidmenis Gina Čapkauskienė, ispūdingai dainavo Jonas Vaznelis, gerai vaidino ir retykiais dainavo Laima Rastenytė, o taip pat, minint pagal programą tik lietuvių, Rita Markelytė-Dagienė, Gražina Stauskas, Bronius Maciukevičius (čia irgi buvo maloni staigmena), Algis Simanavičius, Rimas Strimaitis (stipresnis dainavimas nei vaidinimas), atlikęs šv. Kazimiero partiją, Slava Žiemelytė ir Alvinas Giedraitienė.

Kuklus, bet efektingas buvo Ados Sutkuvienės dekoracijos, o visus scenos aktorius grimavo Stasys Ilgūnas. Chorą parengė Jonas Govėdas, spektaklius dirigavo kompozitorius Darius Lapinskas.

Toronto Ryerson teatre, kur įvyko „Dux Magnus“ operos spektakliai, teko sutikti senus pažįstamus, draugus ir buvusius Lietuvos operos bendradarbius. Daugelis jų kažin kodėl klausė, ar nesigailėjau atvažiuavęs šios operos pamatyti. Mano atviras atsakymas buvo: ne, ne kiek! Nežiūrint visų operos silpnųjų, tai buvo svarbus įvykis išeivijos gyvenime. Svarbesnis, negu tų nudainuotų pasaulinių operų pastatymai, kuriais „stebinama“ savo publika. Jeigu gailiuosi tai tik to, kad per ilgus savo veiklos metus, teturėjau progos prisidėti tik prie trijų lietuviškų operų atlikimo.

Scena iš operos „Dux Magnus“ premjeros — solistai Bronius Maciukevičius, Roger Scanlan ir Gina Čapkauskienė. Nuotrauka Jono Kuprio

Sol. Slava Žiemelytė (Karalienė) operos „Dux Magnus“ premjeroje 1984 m. rugsėjo mėn. 1-2 d. Toronte. Nuotrauka Jono Kuprio

Dailininko Juozo Pautieniaus kūryba

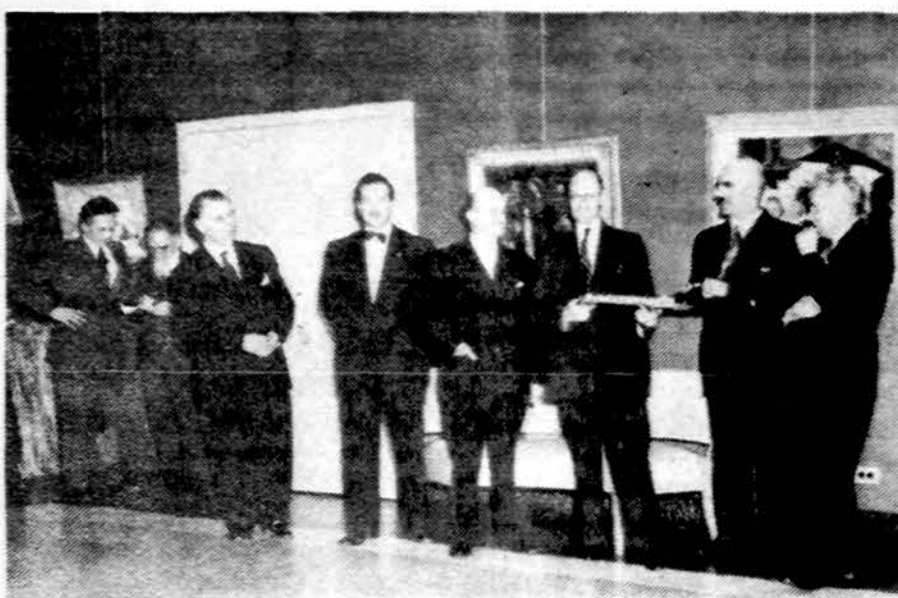
SAULĖ JAUTOKAITĖ

Šio mėnesio du savaitgalius (rugsėjo 14-16 ir 21-23 d.) Čiurlinio galerijoje, Jaunimo centre, Chicagoje, vykstanti dail. Juozo Pautieniaus (1900-1978) paminimo meno kūrinių paroda yra proga bent trumpai pažvelgti į jo kūrybą. Koks yra jo stilius, braižas, temos?

Į šią dailininko parodą yra sutelkti tie darbai, kurie yra šeimos nuosavybėje ir tie, kurių pasisekė surasti savininkus ir šiai parodai pasiskolinti. Nematysime šioje parodoje tų darbų, kuriuos dailininkas tapė dar nepriklausomoje Lietuvoje. Nematysime nė tų, kurie buvo nutapyti po ilgos pertraukos jau tremtyje, Vokietijoje ir vos atvykus į Ameriką. Vieni iš jų yra išsiskleidę po įvairias institucijas, o kiti yra suradę sau pastovią vietą privačiuose namuose. Dauguma šios parodos kūrinių yra nutapyti antroje pusėje dailininko kūrybingųjų metų, bet yra ir keletas pirmųjų iš Amerikoje tapymo laikotarpio. Taigi ši paminimo dail. Pautieniaus paroda apima darbus nuo 1949 iki pačių paskutiniųjų jo kūrybos metų.

Pirmiausiai reikia pažymėti, kad Pautienius tapydamas, nepasitenkino įprastiniu taptuku gautais rezultatais. Jis savo taptuką išmainė į „špachtelį“ (vokiskai lopetėlę, mentelę) ir šios lopetėlės nebeapdėjo per visus savo kūrybos metus. Šis įrankis liko būdingas visai jo tapybai. Lopetėlė ne teptukas, ji yra gana nelanksti tapyimo priemonė, su ja neužtušosi prasikišusių netikslumų. Todėl dailininkas turėjo gerai išstudijuoti aliejinis dažus, su jais eksperimentuoti, kad gautų kuo geresnius rezultatus. Ir šis nelankstus įrankis dail. Pautieniaus rankoje virto lankščia tapyimo priemone, drąsiai išvedžiojančia aliejinis dažus drobėje.

Dar Vokietijoje 1949 m. ir tik atvykęs į Ameriką, ankstyvųjų 1950-tųjų metų laikotarpiu, dailininkas Pautienius užfiksuoja drobėje dar neseniai išgyven-tus įvykius — begimą, tremtį, prisimintus Lietuvos vaizdus. Pradžioje jis tapo „pointilizmu“ (prancūzai dailininkai tapė, dėdami vieną šalia kitos grynų, nesumaišytų, spalvų brūkšnius ar taškus) stiliumi. Bet kadangi Pautienius naudoja ne teptuką, o lopetėlę, todėl jo taškai yra spalvoti kvadratai, kurie paveikslui suteikia mozaikinį įspūdį. Galima jausti, kaip autorius turėjo atsargiai su lopetėle dėti dažų lopelius viena šalia kito. Jis juos deda taip tankiai, kad jie nužymi daiktų formą. Vėliau, dailininkas, tapydamas, tuos kvadratėlius prailgina ir šios pailgos spalvotos formos suteikia paveikslui bareljefinį įspūdį, išskylančią virš plokščio paviršiaus. Dar vėliau jo kvadratai ir pailgos formos virsta į cilindrus ir spalvotas plokštumas. Tos plokštumos yra apvedžios juodais kontūrais. Naudojamas lopetėlę, dailininkas nepagaili aliejinio dažų, taip kad jo kiekvienas brūkšnis yra storas ir sodrus. Šiuo periodu jo

1953 m. Marijos aukštesniojo mokykloje, Chicagoje, buvo suruošta paroda dail. Adamui Galdikiui pagerbti. Čia matyti dalyviai: (iš dešinės) dailininkai Vytautas K. Jonynas, Juozas Pautienius, Adomas Galdikas, Lietuvos generalinis konsulas Petras Daužvardis, dail. Kazimieras Zoromskis, arch. Jonas Mulokas, dail. Adomas Varnas. Nuotrauka a.a. fotografo Vaclovo Noreikos

Dail. Juozas Pautienius su žmona Stase 1957 m. Morrison viesbutyje, Chicagoje, sudėtinėje 39 lietuvių dailininkų parodoje, kurios jis buvo vienas iš organizatorių.

Nuotrauka a.a. fotografo Vytauto Valaičio

koloritas yra pilkas. Jis pasirenka tamsias, duslias spalvas.

Savo pointilizmo laikotarpiu Pautienius tapė tremtinis ūkininkus, sodą, vyrus, dirbančius laukuose, besiganančias karvutes, arklis ganykloje, meškeriojus, malūną ir portretus. Nutapę savo žmoną, skaitančią knygą. Panaudodamas stambias spalvotas plokštumas išgauna šviesos ir šešėlio efektą. Autoporetė dailininkas save nupaiso stambiau lopetėlės braižu, atskleidžia puozojo pagrindinius fizinius ir dvasinius bruožus. Matome jauną vyrą, su savotiškai smalsiu žvilgsniu žiūrintį į gyvenimą.

Vėliau, apie 1960 metus, dail. Pautienius kūryba truputį pasikeičia. Jis susykstėja dažams, savo kūrinių drobės dalis palieka pilkas, kur dar galima įžūrėti pieštukų nupaisytus paveikslus. Nors jis tebe naudoja lopetėlę, tačiau jo darbai yra asketiški, išplonę. Gamtovaizdžiai neryškūs, šviesiai pastelinių spalvų. Šis „kūdas“ periodas buvo labai trumpas. 1960-tųjų gale ir 1970-tųjų pradžioje Pautienius vėl keičiasi.

Reikia pažymėti, kad dail. Pautienius tematika yra labai nekomplikuota. Jis tapė peizažus, vieną kitą natūrmortą ir

portretus. Jo kūryboje gamta turėjo pagrindinį ir svarbiausią vaidmenį. Pautienius yra gamtos tapytojas iš paaukimo. Jis ją tapo su visomis jos grožybės — geleimis, medžiais, vandeniu, pievomis. Ją atvaizduoja visais keturiais metų laikais: pavasarį, vasarą, rudenį ir žiemą. Pavasarį jis mato su sprogtančiais medžiais, ankstyvaisiais pragieduliais. Vasarą jam yra pats gražiausias iš visų sezonų — turtingas žydinčiomis geleimis, medžiais, tekantiais upeliais. Rudenį jis atvaizduoja liūdną, kaip vasaros pabaigą, su ilgais saulėlydžio šešėliais. Žiemą jam yra šalta, su ilgais tamsiais vakarais, pustu-mu sniegu. Jo peizažuose nuolat kartojasi šie trys elementai: augmenija, namas ir vanduo. Šiuos gamtos elementus dailininkas tapo jam taip savitu stiliumi. Dabar nebe matome, kaip ankstyvesniuose paveikluose, kruopštaus ir rūpestingo lopetėlės naudojimo. Jo lopetėlės braižas yra laisvas, dažų brūkšniai riebiūs, stori. Kartais jis ant drobės dažus deda kupstukais, taip, kad iš arti juos galima patcupinėti. Dabar kartu keičiasi ir jo koloritas. Nebedomuoja dusliai tamsios, nei šviesiai pastelinės spalvos, bet iš paveikslų veržiasi ryškios, gyvos, linksmos spalvos. Dailininkas nesigilina į gam-

tos smulkų, detalių atvaizdavimą, jis tapo jį impresionistišku įspūdiu. Kad ir mažiausio formato paveikslėlyje, autorius nuostabiai išgauna peizažo įspūdį — ten žydi gelės, svyruoja medžiai, teka upelis, plaukia valtelės.

Nors dailininko pirmoji meilė buvo gamta, tačiau jis nepamiršta ir žmogaus. Tapo save, žmoną ir kitus. Žmonos portretas yra kitokios nuotaikos. Jos nuotaika yra linksma, žaisminga, apsupta geltonų gelių ir vasaros saulės spindulių. Nors save dailininkas atvaizduoja šviesiomis spalvomis, tačiau jis yra susimastęs, pagyvenęs žmogus.

Dail. Pautienius mėgo eksperimentuoti, tapyti panašias temas skirtingomis spalvomis, išgaudamas skirtingas nuotaikas. Vienas iš tokių pavyzdžių yra pajūrio vaizdelis. Pastelinių spalvų paveiksle, žmonės sėdi plažėje, fone matyti ramiai mėlynas vanduo ir dangus. Jaučiama rami ir žaisminga nuotaika. Kitame — fone matyti tamsiai mėlynas vanduo ir dar tamsiau mėlynas, neramus dangus, kuris, rodos, užgoš plažę sėdinčiuosius žmones.

Kartais Pautienius suabstraktėja, palinksta į neapžįstamų objektų kūrybą. Juose matome gyvų, ryškių spalvų žaismą, nebesuvokdami realistinių daiktų formos.

Amerikiečių dailininkas William Morris Hunt yra pasakęs, kad meno misija yra atvaizduoti gamtą, bet ne ją imituoti. Kaip matome iš dail. Juozo Pautieniaus meno kūrinių, jis gamtos nepamėgdžiojo, bet ją atvaizdavo. Gamta buvo jo įkvėpėja, jis turėjo būti jos aplinkoje, jis ją gyveno. Meniška vaizduoti ir įgudusi ranka gamtą atvaizdavo labai asmeniškai, intymiai, vibruojančiai liepsnojančiomis spalvomis. Šis tapytojas parodė gamtai nepaprastą rūpestingumą ir jautrumą. Jo atvaizduotas gamtovaizdis šneka dideliu tapybiniu įskalbingumu. Šie sukurti meno kūriniai dailininką Pautienius įstą į mūsų tautos menininkų eiles, savo talentu praturtino meno pasaulį.

Chicagos teatruose

Pedagogika scenoje

Performance teatras Chicagos šiaurėje (1225 W. Belmont) vasaros sezonu pastatė operetę „Two“. Pavadinimas iš to, kad jį dviejų dalių, vaizduojančių auklėjimą bernaikio ir, antra, mergaitės 1940 m. dešimtmeciui. Pavaizduojamas profesijos pasirinkimas, grumtynės su besiveržiančiomis modernaus siautėjimo idėjomis, generacijų išsiskyrimas. Tačiau šios rimtos problemos scenon įvestos su gyvo žaismingumo jvairumu, perteikiamos daugeliu solo ir grupinių dainų, gausiais lengvo baleto pajvairinimais. Libreto autorė Fredericka Weber baigusi Northwestern universitetą. Ji taip pat šiai operetei sukūrė ir kai kurias kompozicijas, tal-kindama komp. Misha Segal, premijuotam TV filmų ir operetės kūrėjui, studijas išėjusiam Londone ir Vokietijoje.

Aktoriai — su gausiu scenos patyrimu, universitetiniu išsilavinimu: ekvadorietis J. Balcazar baigęs New Mexico universitetą, M. Lazowski — Western Illinois, C. Stephany — Cincinnati universitetą J. Williams — Illinois Wesleyan. Išskyrus keletą vulgariskenų užominių, veiklas švarus, patrauklus kaip suaugusiems, taip ir jaunuoliams. Režisierius S. B. Scott, Columbia kolegijos profesorius, pasižymėjęs, pastatydamas veikalus pirmajam Goodman teatre, Orchestra Hall ir kitur. Čia jis parodė daug išradimų. J. Pr.

NAUJI LEIDINIAI

• Karys nr. 6 (1984 liepa-rugpj.). Pasaulio lietuvių karių — veterano mėnesinis žurnalas. Redaktorius — Zigmas Raulinaitis. Administratorius — Alfonsas Samušis. Adresas: Karys, 341 Highland Blvd., Brooklyn, N.Y. 11207. Prenumerata — 17 dol., pusmečiui — 9 dol. Atskiro numerio kaina 2 dol.

Mecosoprano Aldona Stempužienė-Svedienė.

Sol. Stempužienės rečitalio belaukiant

Aldonos Stempužienės dainų ir arijų rečitalis rengiamas Jaunimo centre, Chicagoje, 1984 m. rugsėjo mėn. 23 dieną, sekmadienį, 3 val. p.p.

Sol. Aldonos Stempužienės rečitaliuose jau seniai jaučiamas stiprus polinkis į laudies motyvais perpintas dainas — tiek lietuvių, tiek kitataučių kompozitorių ir šį kartą turėsime progos išgirsti šį nepaprastą grožio mecosoprana, atliekančią nelengvą, nekasdieninę rečitalio programą.

Solistė Aldona Stempužienė gimė Lietuvoje. Dainavimo mokėsi Europoje ir Jungtinėse Amerikos Valstybėse. Plačiai koncertavo Šiaurės ir Pietų Amerikoje, Kanadoje ir Europoje.

Dainavo pagrindines mecosoprano roles Chicagos Lietuvių operoje ir koncertavo su įvairiais simfoniniais orkestrais — National Symphony, Washington, Chicago Symphony, Symphony of the Air, New York, Manheimer National Theatre Orchestra, San Diego Symphony Orchestra, Cleveland Philharmonic ir Cleveland Women's Orchestra.

Solistė Vokietijoje yra įdainavusi į plokšteles komp. Dariaus Lapinsko „Mergaitės dalia“ atnešdama į mūsų muzikinį gyvenimą naują ir šviežią muzikinę kūrybos pluoštą.

1965 m. New York'e atliko pasaulinę premjerą D. Lapinsko kūrinio „Les sept solitudes“ ir dar tais pačiais metais Mirties ro-

lė operoje „Maras“, 1966 m. — Medinės rolė operoje „Lokys“. Įdainavo plokštele su Stuttgarto simfoniniu orkestru, diriguoju Dariusi Lapinsku.

Aldona Stempužienė visuose kūriniuose pulsuoja savo balso grožiu, technika, giliiu emociniu pojūčiu ir absoliučiu kūrinių muzikiniu pergyvenimu. Jos dainavimas subtilus ir įtikinantis, kelias nuosirdų ir atvirą susižavėjimą solistės prigimtu talentu. Jos tembras švarus, kristolinis. Kiekviena gaida yra intymi jos sielos dalis. Taip rašė dr. D.Y. de Sucre, Medelino dienraščio Colombianos muzikos kritikas.

Sol. Aldonai Stempužienei akompanuoja pianistė Barbara Klonowski; ji baigė Miami universitetą, Oxford, Ohio ir gavo muzikos bakalauro laipsnį. Studijas tęsė Clevelando muzikos institute ir Peabody konservatorijoje. Yra profesionali akompanuotoja, koncertuoja su kamerinės muzikos grupėmis. Akompanavo sol. Aldonai Stempužienei, rekorduojant lietuvių kompozitorių dainų plokštele.

Šiuo metu dėsto mokytoja The School of Fine Arts, Clevelande.

Koncertą ruošia L.L. Secialinių reikalų taryba, todėl ir bilietus į koncertą galima įsigyti jos raštinėje (2636 W. 71st St., Chicago, Ill.) arba Vaznelių parduotuvėje. Bilietai taipgi bus gaunami ir Jaunimo centre prieš koncertą.

D. V.

Kertinė paraštė

(Atkelta iš 2 psl.)

tuo labiau jis susiduria su nežinomomybe. Išdavoje, skaitytojas tiek pat domisi pasakotojo dvasiniu procesu, jo pastangomis Miknevičiuką suprasti, kiek pačiu Miknevičiuku. Ir taip, viso romano mastu, skaitytojas pakeliamas virš savo įprastų sprendimų (jeigu komjaunuolis, tai smerktinas), turi susidurti su žmogiškos asmenybės misle, jos perspektyvoje matyti visą Lietuvą ištikusį šio šimtmečio 1940-ųjų metų laikotarpio negandą ir galop pasakotojų pritarimą — kad buvo reikalinga parašyti šią knygą, kaip paminklą jaunam, patraukliam vaikui Miknevičiukui. Pasakotojo autoritetas (įvairiom techniskom priemonėm sutvirtinamas) išsilaiko iki pat galo. Bet ar tai nėra ir dėka pasirinkto pasakojimo būdo ir jo išnaudojimo? Panašiai ir Jurgio Gliados naujajame romane *Baltos vėliavos* — čia pasakotojas yra ir pagrindinis veikėjas (šitokia strategija paprastai turi labai daug pavojų). Bet romanas nežlunga, todėl, kad autorius pasakotojui Viktorui Garolui sugėba suteikti nuolatinį savęs ironizavimo toną, o per jį iš visuotinę perspektyvą, kuri, taipgi atleidžia autorių nuo reikalo kalbėti už savo veikėjų. Išdavoje, Jurgio Gliados romanas labai sugestyliai atskleidžia „nutautėjusio“ Amerikos lietuvių dvasinį pasaulį — ir tai padaroma, autoriui visiškai nemoralizuojant dėl nutautėjimo. Skaitytojas turi progą į „lietuviškumą“ pasižiūrėti iš išvirkščios pusės, pamatyti, kad lietuviškumas nėra vienintelė žmogiško gyvenimo problema, bet kad žmogiškos prasmės ieškojimas — yra. Galima spėti, kad autorius nebūtų galėjęs tai padaryti, jeigu jis būtų pasirinkęs visaižinančio pasakotojo tašką ir iš jo skaitytojų būtų bandęs rodyti, kodėl jo pagrindinio veikėjo gyvenimas susiklostė taip, o ne kitaip.

Šios labai trumpos ekskursijos į pačių naujausių mūsų romanų pasaulius (net neminėta Cinzo *Sventojo Petro synynas*, kuris taip pat galėtų būti iliustracija, kaip pasirinktas pasakojimo būdas apsprendžia, kokią žmogišką gyvenimo viziją autorius gali pateikti) teturi tikslą pajaudinti skaitytoją, kaip itin reikalingos ašies literatūriname procese (po rašytojo, po recenzentų ir kritikų), atsakomybės nuojautą: reikia įstengti pamatyti, kokius rėmus savo pasakojimui autorius yra nusibrėžęs, kaip jis jų sąlygojamas, ir tada autoriaus strategijai save patikėti — o po to spręsti, ar autorius įstengė jai būti ištikimas ir ar jos galimybės naujai, saviškai išnaudojo.

(a. Ju)

Aloyzo Barono vardo konkurso premija — Jurgiui Gliadai

Lietuvių rašytojų draugijos sudaryta Aloyzo Barono novelės konkurso komisija: pirm. dr. Mirga Pakalniškytė-Girniuvienė, Antanas Gustaitis ir Stasys Santvaras, susirinkusi Bostone poėdžiui 1984 m. liepos mėn. 29 d., aptarusi konkursui atsiųstas devynias noveles, visais trim balsais nutarė premiją skirti Medžos slapyvardžiu pasirašiusiam autoriui už novelę „Labirinte“. Kaip komisija savo akte pažymi, „šis darbas iš kitų išsiskyrė aktualia tematika ir tai tematiškai parinktu stiliumi“.

Voką atidarius, rasta, kad autorius yra rašytojas Jurgis Gliada, kuriam šio konkurso 500 dol. premija (mecenatas dr. Brinkis) ir yra paskirta.

Juozas Pautienius

Karvutės

Rašytojas Jurgis Gliada

Nuotrauka Vytauto Mazelio